

UDC: 070.431(042)(575.1)
ORCID: 0000-0002-1119-2250

OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH (QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL)

Jahonov Shohruh Shuhrat o'g'li,
Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti
e-mail: jahonovshohruh@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi va Qozog'iston Respublikasida rivojlangan xorijiy davlatlar bo'lmish Fransiya, Finlandiya, Tayvan kabi davlatlarda Ommaviy axborot vositalarini davlat ro'yxatidan o'tkazish mexanizmlari o'zaro solishtirilgan holda tahlil qilingan. Barchamizga ma'lumki, bugungi axborot texnologiyalari rivojlangan davrda dunyoni axborotsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Axborot makonining asosiy axborot tarqatuvchisi Ommaviy axborot vositalari hisoblanadi. Shu sababli axborot makonini sifatli va ishonchli axborot bilan ta'minlash uchun, avvalo, Ommaviy axborot vositalari faoliyatini to'g'ri tashkil etish lozim. Biror davlatga nazar tashlash uchun, avvalo, unda OAV qay ahvolda ekanligiga e'tibor qaratiladi. Agar davlatda senzura yo'l qo'yilgan bo'lsa, bunday davlatda hech qachon fikr erkin ifodalanmaydi, jamiyatda ham rivojlanish bo'lmaydi. XXI asr axborot texnologiyalar asri ekanligi barchamizga yaxshi ma'lum, demakki, bu asrda axborot katta kuchga ega. Axborotni esa OAV tarqatadi. Shu sababli davlatlarda OAVga munosabat ham turlicha. Ommaviy axborot vositalarini tashkil qilish jarayoni har bir davlatning o'ziga xos bo'lib maqolada atroflicha o'rganilgan.

Kalit so'zlar: axborot, ro'yxatga olish, axborot tarqatish, xorijiy tajriba, axborotning ishonchliligi, ruxsatnoma, xabardor qilish.

ОРГАНИЗАЦИЯ МЕДИААКТИВНОСТИ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)

Жахонов Шохрух Шухрат угли,
магистр Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В данной статье сравниваются механизмы государственной регистрации средств массовой информации в Республике Узбекистан, Республике Казахстан, развитых зарубежных странах, таких как Франция, Финляндия, Тайвань. Все мы знаем, что в современном мире информационных технологий невозможно представить мир без информации. Основным распространителем информационного пространства являются СМИ. Поэтому для обеспечения информационного пространства качественной и достоверной информацией в первую очередь необходимо правильно организовать деятельность СМИ. Чтобы узнать страну, прежде всего надо ориентироваться на состояние СМИ. Если в государстве есть цензура, в таком государстве никогда не будет свободы слова и не будет развития в обществе. Все мы знаем, что XXI век – век информационных технологий, а это значит, что в этом столетии информация обладает огромной силой. Информацию распространяют СМИ. Поэтому отношение к СМИ варьируется от страны к стране. Процесс организации СМИ уникален для каждой страны и подробно рассматривается в статье.

Ключевые слова: информация, регистрация, распространение, зарубежный опыт, достоверность информации, авторизация, уведомление.

FORMATION OF MEDIA ACTIVITIES (COMPARATIVE AND LEGAL ANALYSIS)

Jakhonov Shokhrukh Shukhrat ugli,
Postgraduate Student of Tashkent State University of Law

Abstract. This article compares the mechanisms of state registration of mass media in the Republic of Uzbekistan, the Republic of Kazakhstan to the mass media of developed countries such as France, Finland, Taiwan. We all know

that in today's world of information technology, it is impossible to imagine the world without information. The main disseminator of the information space is the media. Therefore, in order to provide the information space with high-quality and reliable information, first of all, it is necessary to properly organize the activities of the media. Looking through the country, first of all, the media of the state is observed. If there is censorship in a state, there will never be freedom of expression and there will be no development in society in this country. We all know that the 21st century is the age of information technology, which means that information has great power in this century. The information is disseminated by the media. Therefore, the attitude to the media varies from country to country. The process of organizing the media is unique to each country and is studied in detail in the article.

Keywords: information, registration, dissemination, foreign experience, information reliability, authorization, notification.

Ommaviy axborot vositalari davlat organi- ning to'rtinchi hokimiyati deb ataladi. Davlatda bo'ladigan o'zgarishlar va islohotlarning qanday tarzda borayotganligini ko'rsatib beradigan aso- siy vosita Ommaviy axborot vositalari hisoblana- di. Biror davlatga nazar tashlash uchun, avvalo, unda OAV qay ahvolda ekanligiga e'tibor qaratila- di. Agar davlatda senzura yo'l qo'yilgan bo'lsa, bunday davlatda hech qachon fikr erkin ifoda- lanmaydi, jamiyatda ham rivojlanish bo'lmaydi. XI asr axborot texnologiyalar asri ekanligi bar- chamizga yaxshi ma'lum, demakki, bu asrda axborot katta kuchga ega. Axborotni esa OAV tarqatadi. Shu sababli davlatlarda OAVga muno- sabat ham turlicha. Ommaviy axborot vositalari- ni tashkil qilish jarayoni har bir davlatning o'ziga xos. Biz tahlil qilgan quyidagi ishimizda MDHning rivojlangan davlatlari qatorida respublikamiz va Qozog'iston respublikalari, shuningdek dunyo- ning ilg'or davlatlari Fransiya, Tayvan, Finlandiya davlatlarida OAVni davlat ro'yxatidan o'tkazish qiyosiy-huquqiy tahlil qilindi. Bizda "Omma- viy axborot vositalari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga hamda O'zbekiston Res- publikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarini davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibini yanada ta- komillashtirish to'g'risida" 2006-yil 11-oktabr- dagi 214-son qaroriga muvofiq OAVni davlat ro'y- xatidan o'tkazish "Davlat xizmatlari markazi"ga onlayn yoki oflayn ariza bilan murojaat qilish orqali amalga oshiriladi. Arizaga esa quyidagilar ilova qilinadi: Ustav, muassis, OAV nomi va turi, OAV tili, OAV maqsadi va vazifalari, ixtisoslashu- vi, tarqatish hududi, davriyligi, moliyalashtirish manbayi, tahririyat joylashgan joy, tahririyat pochta manzili, telefon, faks, elektron pochta manzili [1]. 15 kun muddatda vakolatli organ davlat ro'yxatlash to'g'risida qaror va davlat boji

miqdorini yuboradi. Murojaatchi davlat bojini to'laydi va 10 minutda guvohnomani qo'lga oladi.

Qozog'iston Respublikasining Ommaviy axborot vositalari haqidagi 1999-yil 23-iyuldagi 451-I-son Qonuniga (01.07.2021-yildagi o'zgar- tirish va qo'shimchalar kiritilgan) ko'ra, Ommaviy axborot vositalarini ro'yxatga olish qanday amal- ga oshirilishini ko'rib chiqamiz. Qonuniy jihatdan ommaviy axborot vositalarini ro'yxatdan o'tkazish tartibi "Davriy nashrlarni, axborot agentliklarini va internet nashrlarini ro'yxatdan o'tkazish yoki qayta ro'yxatdan o'tkazish" deb nomlanadi. Qo- zog'istonda Nashrni ro'yxatdan o'tkazish uchun bu haqda davlatni xabardor qilish kifoya, buning uchun ruxsat olish shart emas. "Elektron litsen- ziyalash" portalida ommaviy axborot vositalarini ro'yxatdan o'tkazishingiz mumkin. Ro'yxatdan o'tish uchun OAV egasiga elektron raqamli imzo (ERI) va elicence.kz portalida ro'yxatdan o'tish kerak bo'ladi. Ommaviy axborot vositalarini ro'y- xatdan o'tkazish uchun maxsus hujjatlar talab qi- linmaydi, ariza shaklini to'ldirish va yuborish ki- foya.

Arizada quyidagilar ko'rsatilishi kerak:

- ommaviy axborot vositalarining shakli;
- sarlavha;
- ommaviy axborot vositalari qaysi tilda tarqatilishi;
- chiqarish chastotasi;
- predmeti va tarqalish hududi;
- tahririyatning manzili va bosh muharrir haqidagi ma'lumotlar.

Portalda arizani to'ldirgandan so'ng, ro'yxatdan o'tish to'lovini to'lashingiz kerak – 5 MKI (2021-yilda 14 585 tenge). Bolalar va ilmiy ommaviy axborot vositalari uchun ro'yxatdan o'tish to'lovi 2 MKI (5 834 tenge).

Ommaviy axborot vositalari ariza berilgan kundan boshlab 10 kun ichida ro'yxatga olinadi.

Agar davlat organi rad etishga sabab topmasa, o'n kun ichida siz ommaviy axborot vositalarini ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi elektron guvohnoma olasiz. Aytgancha, til masalasiga kelsak, tahririyat ommaviy axborot vositalarini bir yoki bir nechta tilda nashr etishni o'zi hal qiladi va buni bayonotda ko'rsatadi. Ta'sischi istalgan vaqtda media tarqatishning qo'shimcha tillarini o'zgartirishi yoki tanlashi mumkin. Buning uchun siz qayta diskontdan o'tishingiz kerak [3].

Fransiyada ommaviy axborot vositalari faoliyatini tashkil etish va davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibi Yevropa tamoyillari va qonunchiligiga muvofiq ruxsat berish rejimi bilan tartibga solinadi. Fransiya Respublikasida media sohasini tartibga solish va davlat ro'yxatidan o'tkazish bo'yicha shug'ullanuvchi maxsus qonun qabul qilingan, ushbu maxsus qonunning 33-moddasiga ko'ra, jamoatchilikka ochiq tarmoqlarni tashkil etish va ulardan foydalanish, aholiga elektron media aloqa xizmatlarini ko'rsatish bepul tarzda amalga oshiriladi. Ichki yoki yopiq foydalanuvchilar guruhi tarmoqlarini tashkil etish va elektron foydalanish uchun hech qanday bildirishnomalar, ya'ni ogohlantirishlar talab etilmaydi. Umuman olganda, bugun Fransiyada bosma mediadan ko'ra elektron tizimdagi media keng rivojlanib va takomillashib bormoqda. 2015-yil 6-avgustda 990-sonli yangi qonuni bilan ommaviy axborot vositalarini tartibga solish samarali ravishda belgilandi. Fransiyada media sohasida faoliyat yuritish uchun beriladigan litsenziya uchun quyidagi talablar mavjud:

- taqdim etilayotgan tarmoqlar va xizmatlar uchun standartlar va texnik shartlarga muvofiqligi;
- sifatligi va umumiy foydalanish joylaridan foydalanish qoidalariga rioya qilish shartlarining qabul qilinganligi;
- mahalliy roumingning ko'rsatilishi;
- soliqlarni to'lashda davlatga ko'maklashishi;
- uzatilayotgan axborotlarning ishonchliligini ta'minlash va maxfiylik siyosatiga amal qilishi;
- yillik majburiy ma'muriy to'lovlarni to'lash.

Fransiyada media sohasini litsenziyalash onlayn tartibda umumiy ruxsat operatori ARCEPni xabardor qilgach amalga oshiriladi. Ruxsat berilgach ariza yuboriladi. Bugungi kunda Fransiyada ommaviy axborot vositalarini litsenziyalash 2 usulda, ya'ni *umumiy* va *individual*

ko'rinishlarda amalga oshiriladi. *Individual* litsenziyalash asosan radio sohasi bilan bog'liq bo'lib, bu bo'yicha beriladigan litsenziyaning amal qilish muddati 20 yilni tashkil etadi. Bugungi kunda Fransiyada media sohasini tartibga soluvchi quyidagi huquqiy asoslar mavjud: a) 2003-yilda qabul qilingan 299-sonli "Milliy xavfsizlik to'g'risida"gi Qonun, b) 2006-yilda qabul qilingan 64-sonli "Terrorizmga qarshi kurash to'g'risida"gi Qonun, d) 2015-yilda qabul qilingan 912-sonli "Razvedka to'g'risida"gi Qonun, e) 2018-yilda qabul qilingan 26-sonli maxsus "Axborot tizimlari xavfsizligi to'g'risida"gi Qonun. Fransiyada ommaviy axborot vositalari har yili Axborot Agentligiga (ANSSI) faoliyatiga oid maxsus hisobot berib boradi. Fransiyada litsenziya olish chog'ida jurnalistlardan maxsus hujjat imzolanishi talab qilinadi. Hujjatning mazmuni shundan iboratki, foydalanuvchilarning identifikatsiya ma'lumotlari, axborotdan foydalanuvchining ishlatgan uskunasi va modeli, axborotdan foydalanish sanasi va vaqti, davomiyligi, geolokatsiya ma'lumotlari. Ushbu ma'lumotlarning xavfsizligi davlat tomonidan ta'minlanadi va u milliy axborot bazasida 12 oy davomida saqlanadi. Media operatorlari va jurnalistlar ma'lumotlarni saqlash majburiyatlarini bajarmaganliklari uchun 1 yilgacha qamoq va 75 000 yevro hajmida jarima jazosiga tortilishi mumkin [4].

Tayvan davlatida ham ommaviy axborot vositalari o'ziga xos o'ringa ega bo'lib, bu davlatda ommaviy axborot vositalari maxsus qabul qilingan qonun bilan tartibga solingan. Tayvanda *Milliy Aloqa Komissiyasi* [5] (NCC) ommaviy axborot vositalarini nazorat qiluvchi maxsus organ hisoblanadi. 2018-yil 13-iyunda yangi tahrirda qabul qilingan "Radio va televideniye to'g'risida"gi va "Kabel radiosi va televideniyesi to'g'risida"gi qonunlarda bu soha faoliyat, vazifa va vakolatlari tartibga solingan.

Tayvanda chet ellik subyekt tomonidan quyidagi ommaviy axborot vositalari tuzilishiga yo'l qo'yilmaydi, ya'ni davlat ro'yxatidan o'tkazilmaydi: 1. Yerusti teleradiokompaniyalarini tuzishda xorijiy investorlarga cheklov mavjud, kabel eshittirishlarini ta'sis etish huquqi ham to'g'ridan to'g'ri cheklanadi. Bugungi kunda Tayvanda teleradiokompaniyalar o'rtasida o'zaro egalikni taqiqlovchi yoki cheklovchi yuqoridagidan boshqa biror-bir qoida mavjud

emas. Tayvanda ommaviy axborot vositalarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va ruxsatnomalar olish tartibi va muddatlari quyidagi tartibda amalga oshiriladi: Tayvan hududidagi barcha ommaviy axborot vositalari NCC tomonidan belgilangan litsenziyalarni olgandan so'nggina faoliyat olib borishi mumkin, bundan internet protokoli televideniyesi mustasno (*IPTV*). Yer usti teleradiokompaniyasi uchun litsenziyaning amal qilish muddati 9 yil [5]. Bunday litsenziya har **to'qqiz yillik** muddat tugashi bilan yangilanishi kerak. Kabel eshittirish litsenziyasini qayta rasmiylashtirish to'g'risidagi ariza litsenziyaning amal qilish muddati tugashi bilan yangilanishi mumkin. Kabel orqali eshittirish litsenziyasi ham to'qqiz yillik muddatga amal qiladi. Kabel orqali eshittirish litsenziyasini qayta rasmiylashtirish to'g'risidagi ariza litsenziyaning to'qqizinchi yili boshlanganidan keyin **olti oylik** muddat ichida berilishi kerak. Sun'iy yo'ldosh orqali eshittirish litsenziyasining amal qilish muddati **olti yilni** tashkil etadi, agar sun'iy yo'ldosh orqali eshittirishning mahalliy distribyutori uchun litsenziya muddati tarqatish muddati bilan chegaralangan bo'lsa, ko'pi bilan 6 yilga amal qiladi. Sun'iy yo'ldosh orqali eshittirish litsenziyasining amal qilish muddatini uzaytirish to'g'risidagi ariza litsenziyaning amaldagi muddati tugashidan kamida **olti oy** oldin berilishi kerak.

Finlyandiyada ommaviy axborot vositalari faoliyatini tashkil etish va davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibiga nazar soladigan bo'lsak, bu soha bo'yicha dastlabki huquqiy asos Finlyandiya konstitutsiyasining 12-bo'limidagi quyidagi jumladir: "Har bir inson o'z so'z erkinligi huquqiga ega. So'z erkinligi hech kim tomonidan oldindan to'sqinlik qilmasdan axborot, ma'lumot, fikr va boshqa xabarlarini ifoda etish, tarqatish va olish huquqini o'z ichiga oladi. So'z erkinligini amalga oshirish bo'yicha batafsilroq qoidalar alohida qonun bilan tartibga

solinadi" [6]. Bolalarni himoya qilish uchun zarur bo'lgan tasviriy dasturlarga taalluqli cheklovlar to'g'risidagi qoidalar qonun bilan belgilanishi mumkin.

Data protection kengashi va Adliya vazirligi Finlyandiyada Ommaviy axborot vositalarining davlat ro'yxatidan o'tkazilishini tashkil etadi. Oliy sud esa Ommaviy axborot vositalariga taalluqli da'vo va arizalarni ko'rib chiqadi. Oliy sud so'z erkinligiga bog'liq masalalarni alohida tartibda ko'rib chiqadi. *Parlament ombudsmani* esa Finlyandiyada nazorat tartibida ommaviy axborot vositalarining qonuniy harakatlanishi ustidan nazorat qilib boradi. Aloqa va ommaviy axborot vositalariga oid Finlyandiyada 25 ga yaqin qonun hujjatlari mavjud.

2004-yil boshidan kuchga kirgan "Ommaviy axborot vositalarida so'z erkinligini amalga oshirish to'g'risida"gi Qonuni nashriyot va axborot tarmoqlarining faoliyatini tartibga soladi. Finlyandiya qonunchiligiga ko'ra, ommaviy axborot vositalari erkindir va ular o'z faoliyatida daxlsizdir, ya'ni hech bir subyekt uning faoliyatiga, qonunda belgilangan hollardan tashqari aralasha olmaydi.

Bundan tashqari, Estoniya, Latviya va Litva kabi davlatlarda ro'yxatga olish xabarnomasi tizimi joriy qilingan bo'lib, bu davlatlarda ham OAV ro'yxatdan o'tish uchun davlat organiga kerakli hujjatlarni taqdim etishi kerak bo'ladi.

Davlatlarning rivojlanish tendensiyasiga nazar tashlasak, yuksak taraqqiy etgan davlatlarda so'z erkinligi ancha yuqori ko'rsatgichda ekanligini ko'rishimiz mumkin. Davlatda so'z erkinligi, fikr erkinligi ta'minlangan bo'lsagina, jamoatchilik nazorati kuchli bo'ladi. Jamoatchilik nazorati kuchli bo'lgan davlatdagina jinoyatlar ko'lami kam bo'ladi. Agar OAV erkin bo'lsa, senzura yo'l qo'yilmasa, jamiyatda fikr erkinligi va xilma-xilligi bo'ladi, bu esa rivojlanishning garovidir.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori. O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalarini davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish to'g'risida [Resolution of the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. on further improvement of the procedure for state registration of mass media in the Republic of Uzbekistan]. Available at: <https://lex.uz/ru/docs/-1070452?ONDATE=06.07.2015%2000/>.

2. Ofitsial'nyy sayt Federal'noy sluzhby po nadzoru v sfere svyazi, informatsionnykh tekhnologiy i massovykh kommunikatsiy [Official website of the Federal Service for Supervision in the Sphere of Communications, information technology and mass communications]. Available at: <https://rkn.gov.ru/mass-communications/smi-registration/>.
3. Kak zaregistrovat' SMI v Kazakhstane [How to register media in Kazakhstan]. Available at: <https://masa.media › site › kak-zaregistrovat-smi-vkaz/>.
4. ICLG: Legal Guides, Business Reports and Events. Available at: www.ICLG.com/.
5. Lexology delivers the most comprehensive source of international legal updates, analysis and insights. Available at: www.lexology.com/.
6. Picking a room on FINLEX.COM is always efficient and convenient. Available at: www.finlex.com/.
7. O'zbekiston Respublikasining "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri) [Law of the Republic of Uzbekistan "On Mass Media" (new edition)]. Available at: www.lex.uz/.
8. Prezident OAV xodimlarini tabrikladi va professionallikka chaqirdi [The President congratulated the media and called for professionalism]. Available at: <https://www.gazeta.uz/oz/2020/06/26/president-media/>.
9. O'zbekiston Respublikasining "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni [Law of the Republic of Uzbekistan "On Principles and Guarantees of Freedom of Information"]. Axborot va axborotlashtirishga oid normativ-huquqiy hujjatlar to'plami – Collection of normative and legal documents on information and informatization. Tashkent, Adolat, 2008.
10. O'zbekiston Respublikasining "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri) [Law of the Republic of Uzbekistan "On Mass Media" (new edition)]. Available at: www.lex.uz/.
11. Eshbekov T. Axborot xizmatlari. O'quv qo'llanma. Tashkent, 2019.
12. Ikramov J. O'zbekiston Respublikasida ommaviy axborot vositalari faoliyati rivojlanishi erkinligi kafolatlari [Guarantees of freedom of development of mass media in the Republic of Uzbekistan]. – Tashkent.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

MAXSUS SON / 2021

II QISM

BOSH MUHARRIR:

Nodirbek Salayev

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ikrom Ergashev

Ilmiy boshqarma boshlig'i

Mas'ul muharrir: D. Xudoynazarov

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Faks: (0371) 233-37-48.

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

E-mail: tn.tdyu@mail.ru

Jurnal 15.12.2021-yilda tipografiyaga topshirildi.

Qog'oz bichimi: A4. Shartli 25,92 b.t. Adadi: 100.

Buyurtma: № 70.

TDYU tipografiyasida chop etildi.